

СЕРЕДНІЙ КЛАС У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Андронік Олена Леонідівна, ст. викладач кафедри економіки підприємства, Донецький національний університет, м. Вінниця.

Andronik Olena, a senior lecturer of Enterprise Economy, Donetsk national university, Vinnytsya.

Andronik O.L. Middle class in the social-economic development.

The article shows process of provide a middle class in the social and economic development with a view to ensuring social security as an organized, purposeful activity and socio-economic conditions which have the character of complex activities simultaneously covers various areas as social and economic, political and other types of activity (financial, food, environmental, technological, scientific, technological, foreign, etc.). For a more understanding of the issues and determine where the middle class in the social-economic development was research conception of "system". Examining the concept of "system" set of "system of socio-economic development" - organizational, economic and legal measures to prevent social and economic threats, covering the following elements: objective and comprehensive monitoring of the economy and society to identify and Forecasting internal and external threats to the social sphere; determining the maximum permissible values of social and economic indicators, failure of which leads to social instability and conflict; state activities to detect and prevent internal and external threats in the social sphere. Discovered demands the effective functioning of the socio economic system of the middle class. Due to the complexity, diversity and complexity of the problems of social development and functioning, studied at different levels of socio-economic mechanism of formation and support of the middle class. Based on the analysis formed a special course directions of the state policy aimed at the development of the middle class in Ukraine.

Андронік О. Л. Середній клас у системі соціально-економічного розвитку.

Зроблено аналіз процесу забезпечення формування середнього класу у системі соціально-економічного розвитку держави з урахуванням забезпечення соціальної безпеки як організованої, цілеспрямованої діяльності та соціально-економічних передумов які мають характер комплексної діяльності, що одночасно охоплює різні сфери як соціальної, так і економічної, політичної та інших видів активності (фінансову, продовольчу, екологічну, техногенну, науково-технологічну, зовнішньоекономічну тощо). Для більш детального розуміння проблематики та визначення місця середнього класу у системі соціально-економічного розвитку всебічно досліджено поняття «система». Дослідивши поняття «система» визначено поняття «система соціально-економічного розвитку» як організаційно-економічні та правові заходи із запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальній сфері; визначення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; діяльність держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері. Виявлено вимоги ефективного функціонування соціально економічної системи формування середнього класу. У зв'язку з комплексністю, різноманітністю і складністю завдань соціального розвитку й функціонування, досліджено на різних рівнях соціально-економічний механізм формування і підтримки середнього класу. На основі проведеного аналізу сформовані напрямки спеціального курсу державної політики, націленої на розвиток середнього класу в Україні.

Андроник Е. Л. Средний класс в системе социально-экономического развития.

Сделан анализ процесса обеспечения формирования среднего класса в системе социально-экономического развития государства с учетом обеспечения социальной безопасности как организованной, целенаправленной деятельности и социально-экономических предпосылок которые имеют характер комплексной деятельности, одновременно охватывает различные сферы как социальной, так и экономической, политической и других видов активности (финансовой, продовольственной, экологической, техногенной, научно-технологической, внешнеэкономической и т.п.). Для более детального понимания проблематики и определения среднего класса в системе социально-экономического развития, всесторонне исследовано понятие «система». Исследовав понятие «система» определено понятие «система социально-экономического развития» как организационно-экономические и правовые меры по предотвращению социально-экономическим угрозам, охватывающие следующие элементы: объективный и всесторонний мониторинг экономики и общества с целью выявления и прогнозирования внутренних и внешних угроз социальной сфере; определение предельно допустимых значений социально-экономических показателей, несоблюдение которых приводит к нестабильности и социальным конфликтам; деятельность государства по выявлению и предотвращению внутренних и внешних угроз в социальной сфере. Выявлены условия эффективного функционирования социально-экономической системы формирования среднего класса. В связи с комплексностью, разнообразием и сложностью задач социального развития и функционирования, исследован на разных уровнях социально-экономический механизм формирования и поддержки среднего класса. На основе проведенного анализа сформированы направления специального курса государственной политики, нацеленной на развитие среднего класса в Украине.

Постановка проблеми. В розвинених країнах середній клас відіграє основну роль у розбудові суспільства, соціальна свідомість, професіоналізм, освітній рівень та підприємницька мотивація сприяє економічному зростанню, заснованому на демографічних засадах.

Основне суспільне багатство розвинених країн – це нова інтелектуальна еліта: науковці, підприємці, менеджери, фінансисти, висококваліфіковані інженери, інші фахівці у сфері високих технологій, поширення інформації та нових знань. Це дає підстави говорити про необхідність становлення в сучасному світі економіки, яка ґрунтується на знаннях і використанні інтелекту. Ці аспекти актуальні саме за умов прагнення України досягти європейського рівня життя та соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами вивчення умов формування і розвитку середнього класу як одним із найважливіших цілей соціально-економічних перетворень в Україні досліджувалися такими вченими, як: Ю. Зайцев, В. Савчук, О. Симончук, О. Сологуб, Є. Головаха, Е. Лібанова, В. Мандебура, Т. Кір'ян, І. Бондар, Т. Ковальчук, А. Амоша, І. Булеев, В. Будяк, Т. Тресвятська, Л. Антошкіна, Н. Прокопенко, В. Васильченко, Л. Щетиніна, Т. Суханова, Г. Ярошенко.

Хоча всі дослідники відзначають важливість цього прошарку суспільства, необхідність його формування і розвитку. Однак й досі немає єдиного визначення ролі середнього класу у системі соціально-економічного розвитку країни.

Мета статті. Визначити суть системи соціально-економічного розвитку та дослідити необхідність формування і розвитку середнього класу у системі соціально-економічного розвитку країни.

Результати дослідження. Для визначення місця середнього класу у системі соціально-економічного розвитку перш за все потрібно визначити поняття «система», яке застосовується для опису об'єктів при системних дослідженнях. У літературі зустрічається більш 40 різних визначень цього поняття. Усі вони в залежності від підходу можуть бути

поділені на три групи. Перша група визначає систему через поняття системного підходу – «елементи», «відносини», «зв'язки», «ціле», «цілісність». У другій групі системи розглядаються з позиції теорії регулювання через поняття «вхід», «вихід», «переробка інформації», «закон поведінки», «керування». У третій групі система визначається як деякий клас математичних моделей [4 С. 65-93.].

Найбільш «прикладним» і в той же час досить простим і загальним є наступне визначення з першої групи: система – це сукупність елементів, певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій. При цьому під «цільовою функцією» визначається якась (можливо, й умовна) зовнішня стосовно системи ситуація, до реалізації якої прагне система.

Дослідивши поняття «система» можна визначити поняття «система соціально-економічного розвитку» - організаційно-економічні та правові заходи із запобігання соціально-економічним загрозам, що охоплює такі елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки й суспільства з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз соціальній сфері; визначення гранично допустимих значень соціально-економічних показників, недотримання яких призводить до нестабільності й соціальних конфліктів; діяльність держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у соціальній сфері.

Система соціально-економічного розвитку здатна змінюватися, мати адаптивний характер, тобто адекватно відображати зміни у виробничих взаєминах та продуктивних силах суспільства.

У процесі з'ясування сутності процесу забезпечення формування середнього класу у системі соціально-економічного розвитку держави слід урахувати низку таких положень. По-перше, забезпечення соціальної безпеки є організованою, цілеспрямованою діяльністю. По-друге, ключовим критерієм процесу забезпечення формування середнього класу є захист національних інтересів. По-третє, забезпечення соціально-економічних передумов має характер комплексної діяльності, що одночасно охоплює різні сфери як соціальної, так і економічної, політичної та інших видів активності (фінансову, продовольчу, екологічну, техногенну, науково-технологічну, зовнішньоекономічну тощо). По-четверте, ключова роль у забезпеченні безпеки соціальної сфери належить державі.

Об'єктивною основою забезпечення системи соціально-економічного розвитку виступають процеси, що відбуваються в економічному базисі. Сукупність таких процесів є результатом дії механізму забезпечення соціально-економічного підґрунтя формування середнього класу.

У структурі системи формування і підтримки середнього класу слід виокремити такі підсистеми в межах єдиного механізму:

- підсистема самозабезпечення необхідних параметрів соціальної взаємодії і розвитку;
- підсистема державного регулювання стану соціальної безпеки.

Соціально економічна система формування середнього класу здатна ефективно функціонувати лише за виконання належних вимог:

- комплексність, тобто необхідність обліку всіх напрямів і форм прояву відносин, що впливають на рівень середнього класу;
- системність, тобто врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх чинників — елементів соціально-економічного простору вищого рівня — що, з одного боку, накладають певні обмеження на функціонування механізму соціальної безпеки, а з іншого — відкривають додаткові можливості для його ефективності;
- варіантність (альтернативність), тобто виявлення й обґрунтування кількох варіантів розв'язання суперечностей, розрахунку траєкторій соціально-економічного

розвитку в межах функціонування єдиного механізму забезпечення формування і підтримки середнього класу;

- безумовний пріоритет здійснення заходів, спрямованих на збереження здоров'я і життя людини, підтримку нормальних умов її існування;
- прийнятний ризик, тобто реалізація доступних заходів, спрямованих на захист людини в ринковому середовищі і недопущення подолання граничних ситуацій.

Необхідним є розгляд структурних компонентів, що належать до складу соціально-економічного механізму забезпечення формування і підтримки середнього класу. Охарактеризуємо основні з них.

1. Моніторинг являє собою інформаційно-аналітичну систему спостережень за динамікою показників соціально-економічних передумов формування середнього класу, що ведеться в багатьох країнах світу.

2. Діяльність щодо запобігання загрозам у соціальній сфері та відшкодування завданих збитків, пов'язаних із перевищенням граничних значень за певними показниками.

3. Найважливіший структурний елемент соціально-економічної системи формування середнього класу у суспільстві — діяльність держави з виявлення й забезпечення від внутрішніх і зовнішніх загроз для соціальної сфери.

Найтиповішими напрямами державної діяльності з цього аспекту є:

- виявлення випадків, коли фактичні або прогнози параметри соціально-економічного розвитку відхиляються від граничних соціальних параметрів; розробка комплексних державних заходів щодо виходу країни із зони небезпеки;
- організація роботи з реалізації комплексу заходів задля подолання або недопущення виникнення загроз у соціальній сфері;
- організація системи контролю за виконанням заходів щодо усунення загроз у соціальній сфері.

З означених позицій соціально-економічний механізм правомірно розглядати не тільки як захищеність інтересів суспільства, але й готовність і здатність держави створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів, розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства. Роль держави проявляється ще і в тому, що сам перебіг процесів сучасного соціально-економічного саморозвитку не гарантує не тільки скоординованих дій у сфері формування і підтримки середнього класу, а й установа суспільно необхідних цілей з використанням відповідних механізмів.

Своїх характерних рис механізм набуває в процесі взаємодії і взаємореалізації соціально-економічних інтересів, вибору одного з можливих шляхів їх об'єднання. Серед способів об'єднання інтересів слід виокремити два основоположних і, певною мірою, взаємовиключаючі напрями:

Субординоване підкорення одних соціально-економічних інтересів іншим. Такий напрям узгодження інтересів реалізується за допомогою централізованого директивного державного впливу, а також на основі ідеологічної пропаганди. При цьому в основу побудови механізму покладається сувора ієрархія інтересів «держава — суспільство — особистість».

Координоване узгодження різноманітних інтересів усіх соціальних суб'єктів. Соціально-економічний механізм формування і підтримки середнього класу, побудований на цьому принципі, виходить із пріоритетності особистого інтересу громадянина, соціального суб'єкта, споживача.

Нині функціонування механізму формування і підтримки середнього класу досить часто розглядається з погляду необхідності забезпечення економічного розвитку як найактуальнішого імперативу. Економічне зростання приводить до комплексного вдосконалення соціально-економічних взаємин у суспільстві, що, безумовно, відповідає цілям забезпечення соціальної безпеки. У системі соціально-економічного розвитку

досягнення економічного зростання не можна цілком ототожнювати з процесами й механізмами формування і підтримки середнього класу, хоча не можна заперечувати й наявність тісного діалектичного взаємозв'язку між ними. У зв'язку з комплексністю, різноманітністю і складністю завдань соціального розвитку й функціонування, соціально-економічний механізм формування і підтримки середнього класу доцільно розглядати за такими рівнями:

Стратегічний рівень. Полягає в ліквідації соціальних суперечностей або, щонайменше, їх локалізації та послабленні. Цей рівень характеризується виробленням системоформуючих соціально-економічних рішень, що відбиваються в стратегіях, перспективних програмах забезпечення підтримки формування середнього класу та є основою побудови економічної політики держави.

Тактичний рівень. Полягає у вирішенні завдань, пов'язаних із ліквідацією конкретних видів загроз або запобіганням їх впливу на соціальну сферу. Охоплює комплекс превентивних заходів.

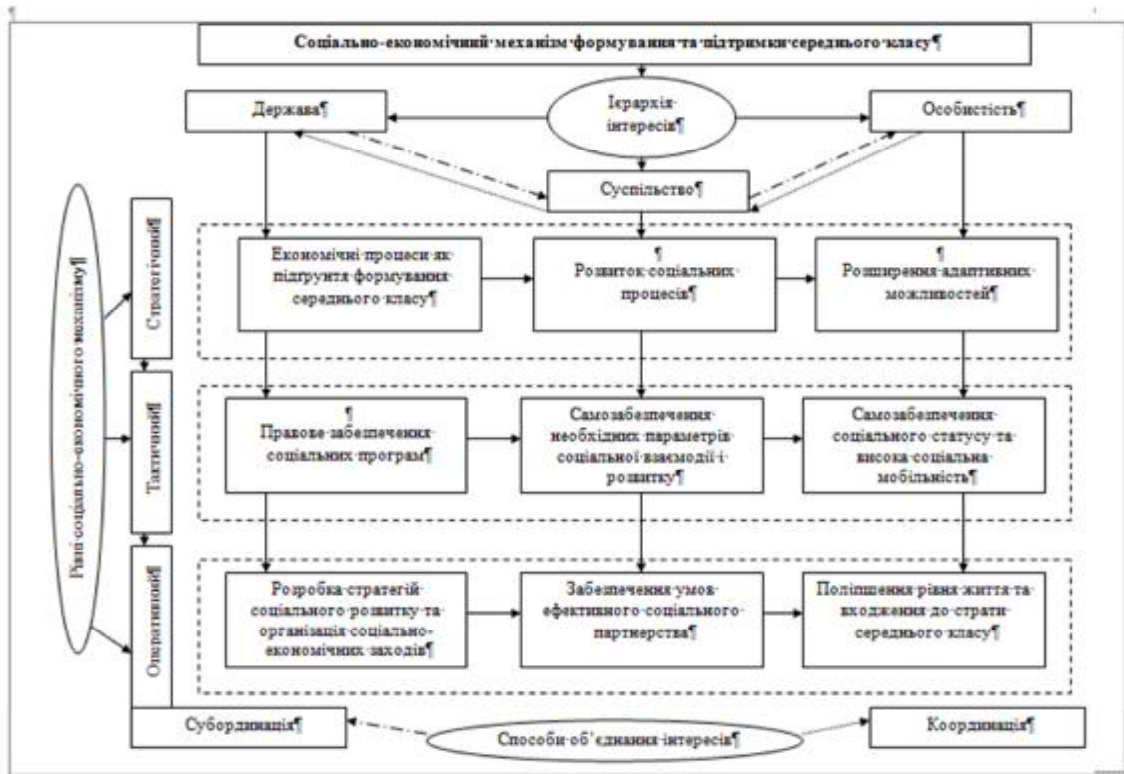

Рис. 1. Соціально-економічний механізм формування та підтримки середнього класу

Оперативний рівень. На цьому рівні функціонування соціально-економічного механізму формування і підтримки середнього класу має знаходити вираження в ліквідації наслідків загроз і негативних впливів, відшкодуванні завданих збитків. Цей рівень містить у собі комплекс оперативних заходів забезпечення безпеки соціальної сфери.

Наявність приведених рівнів градації в структурі механізму не може не відбитися й на системі забезпечення безпеки. Саме система безпеки соціально-економічної сфери наповнює дані рівні конкретним змістом, уможливаючи формалізацію цілей і методів їх досягнення.

Основними стадіями відтворення стабільності структури суспільства і формування середнього класу є: моніторинг стану соціальної структури суспільства; визначення конкретних заходів щодо збереження або зміни параметрів соціальної структури на основі застосування методів науково обґрунтованого планування і прогнозування соціально-

економічної ситуації загалом та її окремих аспектів; реалізація заходів щодо забезпечення соціальної стабільності.

Вочевидь, безперервне поновлення такої діяльності, у свою чергу, потребує відтворення що охоплює організаційно-управлінські, політичні, зовнішньоекономічні, правові, ідеологічні, культурні аспекти; системи взаємозв'язків між усіма компонентами механізму формування середнього класу в межах системи соціально-економічного розвитку.

Отже, слід констатувати, що забезпечення формування та підтримки стабільної страти середнього класу перетворюється у визначальний комплекс заходів, спрямованих на: запобігання всьому спектру соціально-економічних загроз з погляду стану, поведінки та настроїв населення; інтенсивне формування середнього класу як гаранта суспільної стабільності на ґрунті розширення адаптаційних можливостей населення і забезпечення умов їхнього зростання, посилення тенденцій самозабезпечення громадянами високої соціальної мобільності та соціального статусу.

Базовими економічними інтересами середнього класу є:

1. Розвиток економічних відносин, що сприяють відтворенню власного соціального статусу.

2. Формування і розвиток відносини власності і відповідних, інститутів, ефективне використання об'єктів власності, що є основою соціально-економічної системи, що сама розвивається.

3. Самореалізація та саморозвиток, що припускають підтримку постійного інноваційного споживання, що дозволяє середньому класу бути затребуваним на ринку праці, в процесі якого задовольняються потреби гедоністичного типу.

Всі функції середнього класу сприяють прогресивному соціально-економічному розвитку суспільства. Головним чинником порушення, гармонії є конфлікт інтересів різних економічних суб'єктів. Досягти абсолютної рівноваги між різними групами інтересів, стабілізуючих і дестабілізуючих економіку, практично неможливо. Формою такої рівноваги може бути лише перманентний процес діалектичної підтримки умов гармонії. Досягти стану гармонії можливо лише при підтримці пріоритету суспільних інтересів. Одним з найважливіших завдань економічної системи та її господарського механізму є забезпечення обліку економічних інтересів усіх соціальних суб'єктів, оптимальне поєднання і односпрямованість дозволів. Для вирішення цього; завдання необхідні механізм і алгоритм досягнення стабілізації.

Головною метою системи соціально-економічного розвитку суспільства виступає постійне підвищення обсягів і якості суспільного багатства для забезпечення «загального блага». У суспільстві, таким чином, з'являється головний носій і виразник «загального блага» - найбільш численна соціальна група здатна акумулювати і опосередковувати в собі інтереси інших соціальних груп, тим самим, забезпечуючи відносну рівновагу їх реалізації. Такої численної соціальною групою в суспільстві виступає середній клас.

Висновки. Проведений аналіз показав необхідність розробки спеціального курсу державної політики, націленої на розвиток середнього класу в Україні. Вона повинна бути спрямована на: формування страти «білих комірців», що володіють високим інтелектуальним капіталом, а також нерухомістю і високим рівнем доходу; підвищення в суспільній свідомості ролі статусу освіти, науки, культури, престижу творчого висококваліфікованої праці за рахунок приведення у відповідність оплати працівників даної сфери з якісними характеристиками їх праці та значимістю для суспільства; підвищення професійного рівня тих верств, які є потенційними кандидатами на вступ в середній клас через доступність навчання та перенавчання, організацію спеціальних навчальних центрів, орієнтованих на підготовку потрібних фахівців; стимулювання розвитку ділової активності та сфер діяльності середнього класу за рахунок створення кредитно-фінансових, страхових, податкових та інших інститутів; формування життєвого

середовища і стилю життя середнього класу, як стилю, пануючого в українському суспільстві, через пропаганду соціокультурних цінностей і основних стандартів споживання; посилення громадського впливу середнього класу за допомогою створення власних інституцій (асоціацій, об'єднань і т.д.) і політичних партій, які орієнтовані на ідею «загального блага».

Ці завдання повинна вирішувати державна економічна політика, яка має своєю головною метою реалізацію суспільних інтересів, головним носієм і виразником яких є середній клас. Орієнтація на максимальне задоволення інтересів середнього класу, який представляє основні потреби соціуму, є одночасно інструментом узгодження економічних інтересів різних суб'єктів економіки як основної ознаки економічної стійкості суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бурмака М.М. Класифікація типів розвитку соціально-економічних систем / М. М. Бурмака // [Економіка транспортного комплексу](#). - 2014. - Вип. 23. - С. 37-50.
2. Диха М.В. Принципові підходи до визначення стратегії соціально-економічного розвитку держави / М. В. Диха // [Економіка України](#). - 2013. - № 2. - С. 29–37.
3. Кільницька О.С. Середній клас як фактор активізації соціально-економічного розвитку / О. С. Кільницька // [Вісник Житомирського національного агроекологічного університету](#). - 2011. - № 2(2). - С. 25-32.
4. Панкратова Н.Д. Становление и развитие системного анализа как прикладной научной дисциплины / Н.Д. Панкратова // Системні дослідження та інформаційні технології. – 2002. – № 1. – С. 65-93.
5. Савченко В.Ф. Теоретичні засади регулювання соціально-економічного розвитку держави та регіонів / В. Ф. Савченко // [Наукові праці \[Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"\]](#). Серія : Економіка. - 2008. - Т. 99, Вип. 86. - С. 18-23.

Ключові слова: система; система соціально-економічного розвитку; середній клас; соціально-економічна політика; стратифікація суспільства; соціальні процеси.

Ключевые слова: система, система социально-экономического развития, средний класс, социально-экономическая политика, стратификация общества, социальные процессы.

Keywords: system, the social and economic development; the middle class, the social and economic policies, the stratification of society, social processes.

Рецензент: Сталінська О.В. д.е.н., професор, ДонНУ, м. Вінниця